Ewolucja idei praw człowieka: od metafizyki do konsensusu

AUTOR

Fundacja Dobre Państwo

STRESZCZENIE / ABSTRACT

Artykuł stanowi pogłębioną analizę transformacji idei praw człowieka, śledząc ich drogę od metafizycznych fundamentów prawa naturalnego po współczesny, świecki konsensus. Autor przygląda się napięciom między uniwersalnymi roszczeniami a lokalnymi uwarunkowaniami kulturowymi, wprowadzając czytelnika w świat kluczowych nurtów filozoficznych, takich jak komunitaryzm, libertarianizm czy feminizm. Tekst dekonstruuje pojęcie godności ludzkiej, ukazując je jako dynamiczny fundament podmiotowości prawnej w dobie globalizacji. Poprzez pryzmat filozofii dialogu i epistemologii ucieleśnionej, analiza rzuca nowe światło na spory o relatywizm kulturowy i postmodernistyczną krytykę dyskursu prawnego, poszukując etycznego minimum niezbędnego do funkcjonowania we współczesnym, zróżnicowanym społeczeństwie.

This article provides an in-depth analysis of the transformation of human rights, tracing its path from the metaphysical foundations of natural law to the contemporary secular consensus. The author examines the tensions between universal claims and local cultural determinants, introducing the reader to key philosophical currents such as communitarianism, libertarianism, and feminism. The text deconstructs the concept of human dignity, revealing it as a dynamic foundation of legal subjectivity in the age of globalization. Through the lens of dialogue philosophy and embodied epistemology, the analysis sheds new light on debates over cultural relativism and postmodern critiques of legal discourse, seeking the ethical minimum necessary for functioning in a contemporary, diverse society.

Współczesne rozumienie praw człowieka oscyluje między ideą uniwersalizmu a uznaniem ich kulturowej i historycznej specyfiki. Artykuł analizuje to napięcie, prezentując różne perspektywy filozoficzne – od komunitaryzmu, przez libertarianizm i utylitaryzm, po feminizm i postmodernizm – każda z nich osadza prawa człowieka w odmiennych systemach wartości i władzy. Komunitaryzm akcentuje rolę wspólnoty, libertarianizm – indywidualnej wolności,

utylitaryzm – kalkulację korzyści, feminizm – perspektywę płci, a postmodernizm – dekonstrukcję uniwersalnych roszczeń. Przeglądając historyczne i współczesne koncepcje, od prawa naturalnego starożytnych po teorie dialogu i godności, artykuł ukazuje prawa człowieka jako dynamiczny projekt, kształtowany przez rozum, moralność i doświadczenie cierpienia. Kluczowym wyzwaniem pozostaje pogodzenie uniwersalnych standardów z poszanowaniem różnorodności kulturowej, co wymaga ciągłej negocjacji i reinterpretacji. Prawa człowieka, będąc głosem sumienia przekształconym w normę społeczną, są nieustannym dążeniem do urzeczywistnienia godności ludzkiej w zmieniającym się świecie.

SŁOWA KLUCZOWE

Ewolucja idei praw człowieka | komunitaryzm | libertarianizm | utylitaryzm | feminizm | postmodernizm | relatywizm kulturowy | prawo naturalne | godność ludzka | uniwersalizm | sekularyzacja | podmiotowość prawna | epistemologia ucieleśniona | filozofia dialogu | dekonstrukcja

Uniwersalizm vs. relatywizm: spór o granice norm

Współczesna debata o prawach człowieka rozgrywa się w polu nieustannego napięcia między ideą ich uniwersalnej ważności a rozpoznaniem ich głębokiego zakorzenienia w konkretnych kulturach i historiach. Spojrzenie z perspektywy kulturoznawczej pozwala dostrzec, że nie są one jedynie postulatami wywiedzionymi z abstrakcyjnego rozumu czy metafizycznej wizji osoby. Prawa człowieka okazują się raczej konstruktami, które w określonych kontekstach nadają formę wartościom, wyrażają struktury władzy i odzwierciedlają dominujące wyobrażenia o tym, kim jest człowiek. Każdy paradygmat myślowy projektuje na nie własne, fundamentalne założenia dotyczące natury bytu i granic poznania.

Komunitaryzm, jako jeden z głównych nurtów krytycznych wobec liberalizmu, uderza w jego fundament: koncepcję autonomicznego, wyizolowanego podmiotu. W tej perspektywie jednostka nie istnieje w próżni, lecz jest definiowana przez sieć relacji, które kształtują jej tożsamość. Prawa człowieka nie mogą być zatem oderwane od lokalnych norm i moralności wspólnoty. Pierwotnie komunitaryzm odwoływał się do siły tradycji i organicznych więzi jako źródła dobra wspólnego. Dziś, w odpowiedzi na globalizację i migracje, wspólnota jawi się raczej jako dynamiczny zbiór subkultur i mikrowspólnot, z których każda domaga się uznania. Konsekwencją jest odrzucenie jednego, transkulturowego katalogu praw na rzecz ram negocjowanych w konkretnym kontekście, co czyni ten paradygmat sceptycznym wobec kosmopolitycznych wizji globalnej etyki.

Na drugim biegunie sytuuje się libertarianizm, który osadza prawa człowieka na twardym gruncie indywidualnej wolności, rozumianej przede wszystkim jako wolność od przymusu. Doktryna ta, wyrastająca z teorii ludzkiego działania i idei samoposiadania, zakłada, że każdy człowiek jest suwerennym właścicielem samego siebie i owoców swojej pracy. Prawa mają tu charakter negatywny, sprowadzając się do roszczenia o nieingerencję ze strony innych, a zwłaszcza państwa. Państwo postrzegane jest jako potencjalny agresor, którego rola powinna być zredukowana do funkcji nocnego stróża chroniącego własność i umowy. Takie ujęcie, rygorystycznie logiczne, ma jednak swoją cenę: ignoruje systemowe nierówności, które dla wielu czynią formalną wolność pustą obietnicą, oraz marginalizuje wspólnotowy wymiar ludzkiej egzystencji.

Jeszcze inną logikę proponuje utylitaryzm, wprowadzając racjonalność opartą na kalkulacji. Tutaj prawa człowieka nie są celem samym w sobie, lecz narzędziem do maksymalizacji ogólnego szczęścia i minimalizacji cierpienia. W myśli Benthama i Milla ich uzasadnieniem jest społeczna użyteczność, co pozwala je relatywizować w zależności od sytuacji. Choć utylitaryzm inspirował wiele postępowych reform, jego metodologiczna słabość tkwi w próbie sprowadzenia wszystkich ludzkich wartości do jednej miary przyjemności, której obiektywny pomiar okazuje się niemożliwy. Pomija on wielopostaciowość ludzkich dążeń i nieprzewidywalność skutków naszych działań. W tej perspektywie prawa człowieka, podporządkowane nadrzędnej zasadzie użyteczności, stają się niebezpiecznie podatne na instrumentalizację w imię „wyższego dobra”.

Paradygmaty polityczne: redefinicja podmiotowości

Feminizm, wyrastający z doświadczenia wykluczenia, spogląda na prawa człowieka przez pryzmat płci, dominacji i niewidzialnej przemocy symbolicznej. Z tej perspektywy wiele tradycyjnych koncepcji jawi się jako fasada, która maskuje systemowe mechanizmy opresji, ponieważ zostały one ukształtowane w ramach porządku skrojonego na męską miarę. Feminizm z całą mocą podkreśla, że nie istnieje neutralny podmiot praw; rzekomo uniwersalne standardy zbyt często ignorują specyfikę doświadczeń kobiet, osób queer czy niebinarnych. Feministyczna teoria prawa nie chce więc burzyć, lecz rekonstruować – nasycić język praw człowieka świadomością strukturalnej przemocy i uznać fundamentalne znaczenie ciała, relacji i troski w budowaniu podmiotowości prawnej. Jej metoda to epistemologia ucieleśniona i lokalna, która z góry odrzuca abstrakcyjne roszczenia do neutralności i bezstronności.

Jeszcze dalej idzie postmodernizm, który demaskuje uniwersalistyczne ambicje liberalnego dyskursu jako formę intelektualnego kolonializmu, narzucającego zachodni model życia i wiedzy. W tym ujęciu prawa człowieka nie są obiektywną koniecznością, lecz misterną konstrukcją językową i polityczną, osadzoną w konkretnych układach władzy. Postmodernistyczna dekonstrukcja uniwersalizmu polega na metodycznym demontażu jego fundamentów: założeń o uniwersalnej racjonalności, jedności ludzkiego doświadczenia i

wspólnym rozumieniu dobra. Krytycy tego stanowiska ostrzegają jednak, że skrajny relatywizm prowadzi na krawędź normatywnej przepaści. Jeśli bowiem nie istnieją żadne wspólne standardy, to w imię czego potępić najbardziej drastyczne naruszenia godności? Postmodernizm przenosi więc analizę na poziom metanarracji, badając prawa człowieka jako opowieści o władzy, a nie zbiór niepodważalnych prawd.

Pokrewny tej myśli relatywizm kulturowy zakłada, że wartości i normy są nierozerwalnie wplecione w swój kontekst kulturowy i wymykają się ocenie z zewnątrz. Prawa człowieka, będąc produktem kultury Zachodu, nie mogą być bezkrytycznie narzucane innym społeczeństwom. Konsekwencją jest jednak ryzyko usprawiedliwiania opresyjnych praktyk, takich jak obrzezanie kobiet czy małżeństwa dzieci, w imię szacunku dla lokalnej tradycji. Słaby relatywizm próbuje znaleźć kompromis, godząc uznanie dla różnorodności z istnieniem pewnych fundamentalnych wartości, podczas gdy jego mocna wersja radykalnie neguje jakąkolwiek możliwość transkulturowej oceny. Kulturoznawcza krytyka trafnie wskazuje, że argument ten bywa instrumentalizowany przez lokalne elity do utrzymania władzy, a także opiera się na fałszywym założeniu o jednolitości kultur, które w rzeczywistości są wewnętrznie zróżnicowane i pełne napięć.

Metafizyka i rozum: ontologiczne źródła uprawnień

Prawa człowieka, choć dziś traktowane niemal jak aksjomat, są w istocie zjawiskiem kruchym, wielowarstwowym i filozoficznie nieoczywistym. Ich historia to nie prosta linia postępu prawnego, lecz raczej dynamiczny projekt, który nieustannie rodzi się na styku rozumu, moralności, doświadczenia cierpienia i wspólnotowych aspiracji. Filozofia nie jest tu jedynie tłem dla tej opowieści; stanowi warunek konieczny, by zrozumieć, czym są prawa człowieka, skąd czerpią swą moc, jak ewoluują i dokąd właściwie zmierzają.

Pierwsze echa tej idei odnajdujemy w starożytnych koncepcjach prawa naturalnego, czyli w przekonaniu o istnieniu obiektywnego porządku moralnego, który stoi ponad zmiennym prawem stanowionym przez władców. Już w myśli platońskiej, w etyce stoickiej czy w poezji tragicznej Sofoklesa prawo jawiło się jako coś niezależnego od ludzkiej woli, jako fundamentalny ład, którego naruszenie zawsze sprowadza katastrofę. To prawo, nienapisane i wieczne, zawierało w sobie zalążki uniwersalnych zobowiązań. Myśliciele tacy jak Cyceron widzieli w nim harmonię między rozumem ludzkim a rozumem kosmicznym, podczas gdy teologia chrześcijańska rozwinęła tę myśl, interpretując prawo naturalne jako odblask boskiego zamysłu w stworzeniu. U Tomasza z Akwinu lex naturalis staje się udziałem rozumnej istoty w wiecznym porządku Bożej sprawiedliwości.

Ta metafizyczna nić znajduje swoją kontynuację w nowożytnych teoriach, które jednak dokonują kluczowego przesunięcia – sekularyzują dawne ujęcia, przekształcając boski porządek w konstrukcję opartą

na ludzkim rozumie. U Johna Locke’a czy Hugona Grocjusza człowiek nie tyle nosi w sobie boski pierwiastek, ile jest bytem autonomicznym, z natury obdarzonym prawem do życia, wolności i własności. Nowoczesna konstrukcja praw człowieka opiera się zatem na rewolucyjnym pojęciu jednostki jako podmiotu prawa: istoty rozumnej, wolnej i zdolnej do świadomego tworzenia wspólnoty politycznej. Immanuel Kant idzie jeszcze dalej, ogłaszając człowieka celem samym w sobie – bytem, którego godność wyklucza jakąkolwiek instrumentalizację. U Kanta źródło praw człowieka tkwi w racjonalnej autonomii, stając się imperatywem rozumu praktycznego, który nakazuje traktować człowieczeństwo w każdej osobie jako cel, nigdy zaś jako środek.

Feminizm i postmodernizm: dekonstrukcja tradycji

Jednak nie każda tradycja filozoficzna podziela to ujęcie. Krytycy modernistycznego indywidualizmu zarzucają mu ahistoryczność, oderwanie od relacji, wspólnoty i cielesności. Charles Taylor i Alasdair MacIntyre przypominają, że jednostka nie istnieje w próżni, lecz jest wpleciona w sieć kulturowych narracji i zobowiązań. Wspólnota nie jest dla nich zagrożeniem dla wolności, ale jej warunkiem. Prawa człowieka muszą być zatem nie tylko abstrakcyjnym katalogiem, lecz także wyrazem konkretnego stylu życia i historycznego doświadczenia. Jeszcze ostrzej krytyka ta wybrzmiewa w myśli postkolonialnej, gdzie wskazuje się, że prawa człowieka w zachodniej postaci często legitymizowały przemoc – fizyczną i epistemiczną. Głosy Gayatri Spivak, Edwarda Saida czy Achille’a Mbembe otwierają przestrzeń do namysłu, jak język uniwersalnych wartości może maskować mechanizmy wykluczenia i dominacji.

Całkowicie inny wymiar wprowadza filozofia dialogu, której reprezentanci, jak Emmanuel Lévinas, Martin Buber czy Paul Ricoeur, odczytują prawa człowieka nie jako skutek układów politycznych czy autonomii rozumu, lecz jako odpowiedź na obecność Innego. U Lévinasa źródłem zobowiązania moralnego nie jest abstrakcyjna zasada, lecz konkretność oblicza drugiego człowieka, którego niemy nakaz nie może być zignorowany bez utraty własnej tożsamości etycznej. Prawa człowieka jawią się tu jako wyraz gościnności i wrażliwości – nie tyle gwarancja wolności, ile ograniczenie własnej przemocy wobec tego, kto jest bezbronny.

Godność: etyczny filar systemów filozoficznych

Wszystkie nurty myślenia o prawach człowieka splatają się wokół jednego centralnego pojęcia: godności. Teologia odnajdzie ją w podobieństwie do Boga, świecki humanizm – w autonomii i zdolności jednostki do moralnego samookreślenia, a myśl relacyjna – w akcie uznania przez innych. Może być ona przyrodzona i nieusuwalna jak u Kanta, kształtowana społecznie jak u Hegla czy wręcz przyznawana performatywnie, jak

sugeruje Judith Butler. Niezależnie jednak od jej genealogii, to właśnie godność pozostaje fundamentem praw człowieka, które nie są bowiem wyłącznie instrumentem ochrony, lecz stają się językiem opowieści o tym, co w ludzkiej kondycji niezbywalne, niezniszczalne i wymagające bezwarunkowego respektu.

Głębokie napięcie filozoficzne ujawnia się w sporze o uniwersalizm i relatywizm kulturowy. Stawia on fundamentalne pytanie: czy istnieje wspólny kod moralny ludzkości, czy też każda kultura suwerennie ustanawia własne granice dobra i zła? Zwolennicy uniwersalizmu przekonują, że pewne normy – jak zakaz tortur, niewolnictwa czy ludobójstwa – nie są kulturowym importem, lecz owocem wspólnych doświadczeń i moralnych intuicji. Przeciwnicy ripostują, przypominając, że pojęcia takie jak autonomia czy wolność mają głęboko zakorzenioną zachodnią genealogię i niekoniecznie przystają do struktur myślenia innych cywilizacji. Z tego klinczu wyłania się propozycja uniwersalizmu względnego: stanowiska, które uznając różnice kulturowe, nie rezygnuje z idei pewnego etycznego minimum. W takim ujęciu prawa człowieka jawią się nie jako absolutny, zamknięty katalog, lecz jako otwarta przestrzeń negocjacji, dialogu i porozumienia, sugerując, że są one strukturą wciąż tworzoną, a nie raz na zawsze zadekretowaną.

Myśl antyczna: mędrcy definiują sprawiedliwość

Niewiele jest w dziejach ludzkości idei o sile zdolnej przekraczać granice epok, kontynentów i języków. Prawa człowieka – te dziwnie uporczywe, a czasem niewygodne koncepcje – bez wątpienia do nich należą. Są jak głos sumienia przekształcony w normę społeczną, którego źródła nie tkwią wyłącznie w kodeksach. Jak sugeruje niemiecki filozof prawa Robert Alexy, rodzą się one z nieustannego napięcia między tym, co jest, a tym, co być powinno. To właśnie to tarcie, ten fundamentalny spór między faktycznością a słusznością, ukształtowało prawa człowieka jako instytucję społecznego oczekiwania, moralne roszczenie i potężne narzędzie polityczne.

Od Arystotelesa po Dalajlamę, od Cycerona po Roosevelta – wielcy myśliciele, choć mówili językami swoich epok, zmagali się z tym samym fundamentalnym problemem. Jak urządzić świat, by ludzkie życie było czymś więcej niż tylko biologicznym faktem – by zasługiwało na szacunek. Ich koncepcje, przepuszczone przez filtr społecznych napięć i historycznych kataklizmów, stały się fundamentem dla normatywnych konstrukcji, które dziś nazywamy prawami człowieka.

Już Arystoteles, obserwując naturę polis, dostrzegał, że człowiek jest stworzony do życia we wspólnocie, a państwo nie jest sztucznym tworem, lecz wynika z samej ludzkiej kondycji. Jego rozróżnienie na sprawiedliwość rozdzielczą, czyli uczciwy podział dóbr i zaszczytów, oraz wyrównawczą, która naprawia krzywdy, do dziś stanowi oś debaty o równości szans czy historycznych rekompensatach.

Polska myśl prawna: wkład w rozwój ius gentium

To stoicy, a za nimi Cyceron, zasiali ziarno idei, z którego wykiełkowało przekonanie o istnieniu uniwersalnego prawa natury, obejmującego wszystkich ludzi. Właśnie z tej filozoficznej gleby czerpali Paweł Włodkowic i Stanisław ze Skarbimierza, gdy w XV wieku z odwagą głosili, że nawet ludom pogańskim przysługują niezbywalne prawa. Włodkowic, stając w szranki z przemocą zakonu krzyżackiego, wprowadził do zachodniego dyskursu prawnego pojęcia suwerenności narodów i moralnej granicy wojny. Były to tezy fundamentalne, bez których nie sposób sobie wyobrazić współczesnego prawa międzynarodowego.

Z kolei Bartolomé de Las Casas, naoczny świadek hiszpańskiej konkwisty, doświadczył dehumanizacji w jej najbardziej brutalnej formie. Jego wstrząsające opisy eksterminacji rdzennych ludów Ameryki były nie tylko aktem oskarżenia, lecz przede wszystkim potężną afirmacją ich człowieczeństwa. W wymiarze społecznym jego działalność stworzyła symboliczną ramę, w której ofiara zyskuje głos i moralne prawo do ochrony. To był głos sumienia przekształcony w normę społeczną.

Wiek później Andrzej Frycz Modrzewski przeniósł tę walkę na grunt wewnętrzny, domagając się jednej miary prawa dla wszystkich i bezlitośnie krytykując przywileje stanowe. Z niezwykle nowoczesną, socjologiczną intuicją dowodził, że społeczeństwo może być zdrowe tylko wtedy, gdy prawo nie wartościuje ludzi ze względu na urodzenie. Sprawiedliwość w jego ujęciu nie była pobożnym życzeniem, lecz twardym warunkiem legitymizacji władzy państwowej.

Lekcja totalitaryzmu: geneza powojennego ładu

Doświadczenie totalitaryzmu zmusiło Gustawa Radbrucha do dramatycznej rewizji; odrzucił on pozytywizm prawniczy, argumentując, że prawo, które nie służy sprawiedliwości, staje się swoim własnym zaprzeczeniem. Tę prawniczą refleksję pogłębił Karl Jaspers, przenosząc ją w wymiar egzystencjalny, gdzie bierność wobec zła staje się formą współuczestnictwa, a milczenie – cichym przyzwoleniem. W tym samym duchu Jacques Maritain ponownie umieścił w centrum debaty godność osoby jako fundament prawa, podczas gdy Michael Walzer skomplikował obraz, pokazując, że uniwersalność praw musi znaleźć ucieleśnienie w kontekstualnej praktyce, chroniącej mniejszości przed relatywizmem.

Dalsze poszerzenie horyzontu przyniosła Martha Nussbaum, otwierając dyskusję na cielesność i płeć oraz domagając się uznania sprawczości kobiet. Amartya Sen ostatecznie powiązał prawa człowieka z samym rozwojem społecznym, definiując wolność jako realną zdolność do działania. W tę polifonię głosów włączył się dalajlama XIV, przypominając, że same normy prawne bez współczucia pozostają martwą literą. Równolegle Jan XXIII, Jan Paweł II i Benedykt XVI, rozwijając społeczną naukę Kościoła, konsekwentnie

podkreślali, że prawa człowieka nie są jedynie politycznym narzędziem, lecz moralnym obowiązkiem wyrastającym wprost z godności osoby.

Era cyfrowa: algorytmy ograniczają wolność jednostki

Przyszłość praw człowieka nie będzie wyglądać tak, jak dotąd ją sobie wyobrażaliśmy, bowiem ich gwarantem może przestać być państwo, a stać się nim kod źródłowy. Nie są one wszak wyryte w marmurze, lecz zakodowane w językach, wartościach, a dzisiaj – w technologiach i algorytmach. To, czy przetrwają one cyfrową rewolucję, epokę sztucznej inteligencji, masowej migracji i głębokich nierówności, zależy nie od samych idei, ale od naszej zdolności, by je ciągle na nowo wymyślać, przetwarzać i negocjować, a także ich bronić. Prawa człowieka jawią się zatem nie jako uniwersalne aksjomaty, lecz jako dynamiczne formy odpowiedzi na kondycję ludzką.

W tym kontekście pora zadać pytanie, którego żaden z dawnych mędrców jeszcze nie zdążył sformułować. Jakie prawa przysługują nie tylko człowiekowi, ale i wspólnocie? Nie narodowej, lecz planetarnej. Jeśli przyszłość ma mieć ludzką twarz, to musi mieć też ludzkie serce. I wtedy być może nie tylko przetrwamy, ale i wreszcie staniemy się tym, kim od zawsze mieliśmy być. Bądźmy gatunkiem, który nie tylko myśli, ale i współczuje.

> Przyszłość praw człowieka nie leży w statycznych definicjach, lecz w nieustannej adaptacji do nowych wyzwań – od cyfrowej rewolucji po zmiany klimatyczne. Czy potrafimy rozszerzyć nasze pojmowanie praw, by objąć nie tylko jednostki, ale i planetarną wspólnotę? Być może kluczem do przetrwania jest nie tylko inteligencja, ale i współczucie, zdolność do odczuwania i reagowania na potrzeby innych istot.

Inspiracje

[1] **"Antologia tekstów dotyczących praw człowieka"** Jerzy Zajadło

Polski prawnik i filozof, profesor nauk prawnych, ekspert w dziedzinie teorii i filozofii prawa. Profesor Uniwersytetu Gdańskiego, członek Polskiej Akademii Nauk i Umiejętności. Zajmuje się prawem naturalnym, niemiecką filozofią prawa i metodologią.

Polish legal scholar and philosopher, professor of legal sciences, expert in theory and philosophy of law. Professor at the University of Gdańsk, member of the Polish Academy of Sciences and Arts. Focuses on natural law, German legal philosophy, and methodology.

University of Gdańsk

Literatura uzupełniająca

Książki

Autorzy przywoływani w artykule:

[1] "Cyceron dla prawników"

Jerzy Zajadło

2019 | Gdańsk | ISBN: 9788378659310

[2] "Judges and Slaves. Sketches from the Philosophy of Law"

Jerzy Zajadło

2019 | Gdańsk | ISBN: 9788378658900

[3] "Lord Mansfield: sędzią być!"

Jerzy Zajadło

2023 | Gdańsk-Sopot | ISBN: 9788382065664

[4] "Minima Iuridica. Refleksje o (nie)oczywistościach prawniczych"

Jerzy Zajadło

2019 | Gdańsk

Literatura pokrewna (Google Scholar):

[5] "An Essay Concerning Human Understanding"

John Locke

2023 | Legare Street Press | ISBN: 9781019955505

Google Scholar

[6] "An Introduction to the Principles of Morals and Legislation"

Jeremy Bentham

2018 | Gale Ecco, Print Editions | ISBN: 9781379464488

Google Scholar

[7] **"Critique of Pure Reason"**

Immanuel Kant

2022 | Otbebookpublishing | ISBN: 9783987441486

Google Scholar

[8] **"De Jure Belli ac Pacis (On the Law of War and Peace)"**

Hugo Grotius

2025 | Anson Street Press | ISBN: 9781023260718

Google Scholar

[9] **"De Legibus"**

Marcus Tullius Cicero

2022 | Legare Street Press | ISBN: 9781017483420

Google Scholar

[10] **"De Officiis"**

Marcus Tullius Cicero

2025 | Various publishers (classical text) | ISBN: 9789369059454

Google Scholar

[11] **"Mare Liberum (The Free Sea)"**

Hugo Grotius

1609 | Elzevier

Google Scholar

[12] **"On Liberty"**

John Stuart Mill

2023 | BoD – Books on Demand | ISBN: 9783988288165

Google Scholar

[13] **"Sophocles I: Ajax, Women of Trachis, Electra, Philoctetes"**

Sophocles

1998 | University of Pennsylvania Press

Google Scholar

[14] **"The Laws"**

Plato

2022 | Legare Street Press | ISBN: 9781015684669

Google Scholar

[15] "The Republic"

Plato

2014 | John Wiley & Sons | ISBN: 9781118822708

Google Scholar

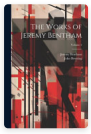

[16] "The Three Theban Plays: Antigone / Oedipus the King / Oedipus at Colonus"

Sophocles

2018 | Lulu.com | ISBN: 9781387816453

Google Scholar

[17] "The Works of Jeremy Bentham"

Jeremy Bentham

2023 | Legare Street Press | ISBN: 9781020380587

Google Scholar

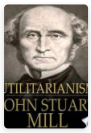

[18] "Two Treatises of Government"

John Locke

2021 | Independently Published | ISBN: 9798508843922

Google Scholar

[19] "Utilitarianism"

John Stuart Mill

2019 | BookRix | ISBN: 9783736808317

Google Scholar

Artykuły naukowe

Autorzy przywoływani:

[1] "Deontology, together with A Table of the Springs of Action and Article on Utilitarianism"

Jeremy Bentham

1983

Google Scholar

[2] "Rights Debates: Universal vs. Cultural Relativism"

Unknown Author

2025

Google Scholar

[3] **"Sophocles' Antigone and the Sources of Human Ethics"**

David Konstan

2021

Google Scholar

[4] **"Analysis of the play Antigone by Sophocles from the perspective of Natural and Positive School of Law"**

Apoorva Sharma

2018 | iPleaders

Google Scholar

[5] **"Another Universalism: On the Unity and Diversity of Human Rights"**

Seyla Benhabib

2007 | Proceedings and Addresses of the American Philosophical Association

Google Scholar

[6] **"A Letter Concerning Toleration"**

John Locke

1689

Google Scholar

[7] **"Essays on the Law of Nature"**

John Locke

[8] **"Universalism: Global Evidence"**

Alexander W. Cappelen, Benjamin Enke, Bertil Tungodden

2025 | American Economic Review

Google Scholar

[9] **"Relativism, Power and Philosophy"**

Alasdair Macintyre

1985 | Proceedings of the American Philosophical Association

[10] **"The Logical Status of Religious Beliefs"**

Alasdair Macintyre

1957

[11] **"Can the Subaltern Speak?"**

Gayatri Chakravorty Spivak

1988 | Marxism and the Interpretation of Culture

[12] **"Epistemic daring: an interview with Gayatri Chakravorty Spivak"**

Gayatri Chakravorty Spivak, Gianmaria Colpani, Jamila M. H. Mascat

2022 | Postcolonial Studies

[13] **"Memory, Inequality, and Power: Palestine and the Universality of Human Rights"**

Edward Said

2003 | UC Berkeley

Google Scholar

[14] **"Universalism and Political Representation: Evidence from the Field"**

Benjamin Enke, Raymond Fisman, Luis Mota Freitas

2024 | American Economic Review Insights

Google Scholar

[15] **"The Theory of Intuition in Husserl's Phenomenology"**

Emmanuel Lévinas

1930

[16] **"Martin Heidegger and Ontology"**

Emmanuel Lévinas

1932

[17] **"What is Man?"**

Martin Buber

[18] **"Paul Ricoeur, Memory, History, Forgetting"**

Paul Ricoeur

2011 | Journal of French and Francophone Philosophy

[19] **"Performative Acts and Gender Constitution: An Essay in Phenomenology and Feminist Theory"**

Judith Butler

1988 | Theatre Journal

Google Scholar

[20] **"What is Critique? An Essay on Foucault's Virtue"**

Judith Butler

2002 | The European Institute for Progressive Cultural Policies

[21] **"On the Structure of Legal Principles"**

Robert Alexy

2000 | Ratio Juris

Google Scholar

[22] **"Legal certainty and correctness"**

Robert Alexy

2015 | Ratio Juris: An international journal of jurisprudence and philosophy of law

Google Scholar

[23] **"Cultural relativism and understanding difference"**

Tove Österman

2025

Google Scholar

[24] **"Kazanie o wojnie sprawiedliwej"**

Stanisław Ze Skarbimierza

2018

[25] **"Filozofia prawa międzynarodowego w spuściźnie pisarskiej Stanisława ze Skarbimierza"**

Przemysław Osóbka

2021 | Studia z zakresu nauk prawnoustrojowych. Miscellanea

[26] **"Statutory Lawlessness and Supra-Statutory Law"**

Gustav Radbruch

1946

[27] **"Scholasticism and Politics"**

Jacques Maritain

1940

Google Scholar

[28] **"Impairments of Human Dignity at the End of Life Quantitatively Assessed by Health Care Professionals: A Pilot Study From Germany"**

Mota-Romero E, Campos-Calderon CP, Puente-Fernandez D, Hueso-Montoro C, Esteban-Burgos AA, Montoya-Juarez R

2022 | J Clin Med

[29] **"The Argument about Humanitarian Intervention"**

Michael Walzer

Google Scholar

[30] **"The contributions of Professor Amartya Sen in the field of human rights"**

Polly Vizard

2005 | LSE Research Online Documents on Economics

Google Scholar

[31] **"Human Rights and Asian Values"**

Amartya Sen

1997 | The New Republic

Google Scholar

[32] **"Human Rights: Beyond Moral Universalism and Cultural Relativism -Toward a Contextual, Dynamic and Cross-Cultural Approach *"**

Heiner Bielefeldt

2017

Google Scholar

[33] **"Cultural Relativism and Human Rights: Reconsidering the Africanist Discourse"**

Bonny Ibhawoh

2000 | International Political Science Review

Google Scholar

[34] **"Dignitatis Humanae"**

Jan Paweł Ii

1965 | Second Vatican Council

Google Scholar

[35] **"Redemptor Hominis"**

Jan Paweł Ii

1979 | Libreria Editrice Vaticana

Google Scholar

[36] **"Communitarianism, Properly Understood"**

Ya Lan Chang

2022 | Cambridge Journal of Law and Liberty

Google Scholar

[37] **"The Renewal of Moral Theology: Perspectives of Vatican II and Veritatis Splendor"**

Benedykt Xvi

2005 | Communio

[38] **"Natural Law as Fact, as Theory, and as Sign of Contradiction"**

Benedykt Xvi

2025

[39] **"A CASE FOR CULTURAL RELATIVISM IN A GLOBALIZING WORLD"**

M.E. ABAM

2022 | Journal of Philosophy

Google Scholar

Artykuły pokrewne (Google Scholar):

[40] **"Teoria praw podstawowych"**

R Alexy, Jerzy Zajadło

2010 | Wydawnictwo Sejmowe

[41] **"Po co prawnikom filozofia prawa?"**

Jerzy Zajadło

2008 | Wolters Kluwer

[42] **"Formuła Radbrucha: filozofia prawa na granicy pozytywizmu prawniczego i prawa natury"**

Jerzy Zajadło

2001

APA ONE Publishing System

Fundacja Dobre Państwo © 2026

Article ID: a4c8a2e9-e35a-4e7f-a8fe-68cc0f66b6c1